

М. І. Панасюк, Д. Т. Матросов, О. І. Стоянов, Г. В. Левін

Інститут проблем безпеки АЕС НАН України, вул. Кірова, 36а, Чорнобиль, 07270, Україна

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМОДИНАМІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ ВИСОКИХ КОНЦЕНТРАЦІЙ ^{90}Sr В СИЛЬНОЛУЖНИХ ПІДЗЕМНИХ ВОДАХ

Підвищення у 200 - 500 разів міграційної здатності ^{90}Sr в підземних водах відбувається в сильнолужному середовищі при $\text{pH} > 9,5$ у відновлювальній чи перехідній обстановці. Визначення міграційних форм ^{90}Sr в сильнолужному середовищі за допомогою термодинамічного моделювання показує зростання до 12 - 16 % частки ^{90}Sr у вигляді нейтральної молекули SrCO_3 . При цьому частка ^{90}Sr у вигляді вільного іона зменшується з 95 - 97 %, що характерно для нейтрального чи слаболужного середовища, до 81 - 84 %. За допомогою термодинамічного моделювання аналізується можливість зростання в 500 разів концентрацій ^{90}Sr у пробах підземних вод із спостережних свердловин за рахунок зростання частки його міграційної форми у вигляді SrCO_3 в сильнолужному середовищі.

Ключові слова: проммайданчик ЧАЕС, підземні води, сильнолужне середовище, $\text{pH} > 9,5$, підвищена міграція ^{90}Sr , термодинамічне моделювання.

Вступ

У роботах [1 - 4] за даними радіогідроекологічного моніторингу показано, що при формуванні в підземних водах сильнолужного середовища з $\text{pH} > 9,5$ спостерігається значне (у 200 - 500 разів) зростання об'ємних активностей ^{90}Sr , урану та трансуранових елементів. При цьому по окремих свердловинах концентрація ^{90}Sr зростає до 700 - 2100 Бк/л. Разом з тим у роботі [5] стверджується, що ступінь сорбції ^{90}Sr ґрунтами з лужного середовища досягає 60 - 100 %. Для пояснення причин значного зростання концентрацій ^{90}Sr у пробах підземних вод та розбіжностей фактичних спостережень із літературними даними нами була виконана оцінка міграційних форм ^{90}Sr за допомогою термодинамічного моделювання результатів визначення хімічного складу проб підземних вод.

Матеріали та методи

З'ясування міграційних форм ^{90}Sr проводилося за допомогою програм SOFA_CN та «Geochemist's Workbench Student Edition 12.0». Для підтвердження та розуміння міграційних процесів також проводилося моделювання міграційних форм кальцію як аналога стабільного та радіоактивного стронцію.

Сильнолужне середовище в підземних водах формувалося по спостережних свердловинах, що розташовані нижче за потоком підземних вод від об'єкта «Укриття». По всіх цих свердловинах ряди спостережень, у ході яких формувалося сильнолужне середовище, умовно можна розділити на три періоди: I - значення pH в інтервалі 7,5 - 8,5; II - значення pH в інтервалі 8,5 - 9,5; III - значення pH в інтервалі 9,5 - 12,5.

Характер розподілу значень pH та об'ємної активності ^{90}Sr за даними [2] наведено на рис. 1 та в табл. 1. Як видно з рисунка та таблиці, при pH ґрунтових вод, характерних для підперіодів I-1, I-2, I-3 періоду I, середні значення концентрацій ^{90}Sr знаходяться в інтервалі 8 - 11 Бк/л. При підвищенні pH до 8,5 - 9,5 (період II) середні значення об'ємних активностей ^{90}Sr знаходяться в інтервалі 3 - 5 Бк/л. Причини зниження концентрацій ^{90}Sr полягають у тому, що при pH 8,3 - 8,5 частина гідрокарбонат-іонів переходить у карбонат-іони, які у свою чергу утворюють з іоном кальцію та іонами стронцію нерозчинні сполуки, що можуть випадати з розчину ґрунтових вод в осад. Проте при pH вище в основному 9,5 (період III) різко зростають середні значення об'ємних активностей ^{90}Sr до 114 Бк/л, при максимальних - 160 - 360 Бк/л. Аналогічні закономірності розподілу концентрацій ^{90}Sr залежно від величини pH простежені й по свердловинах 4-Г, 4-1н, 4-4н, 1-1А, 9-2А, 1-2А (рис. 2). По ряду свердловин (1-4А, 8-1А, 1-3А та 9-3А) сильнолужне середовище в підземних водах у теперішній час тільки почало формуватися.

© М. І. Панасюк, Д. Т. Матросов, О. І. Стоянов, Г. В. Левін, 2018

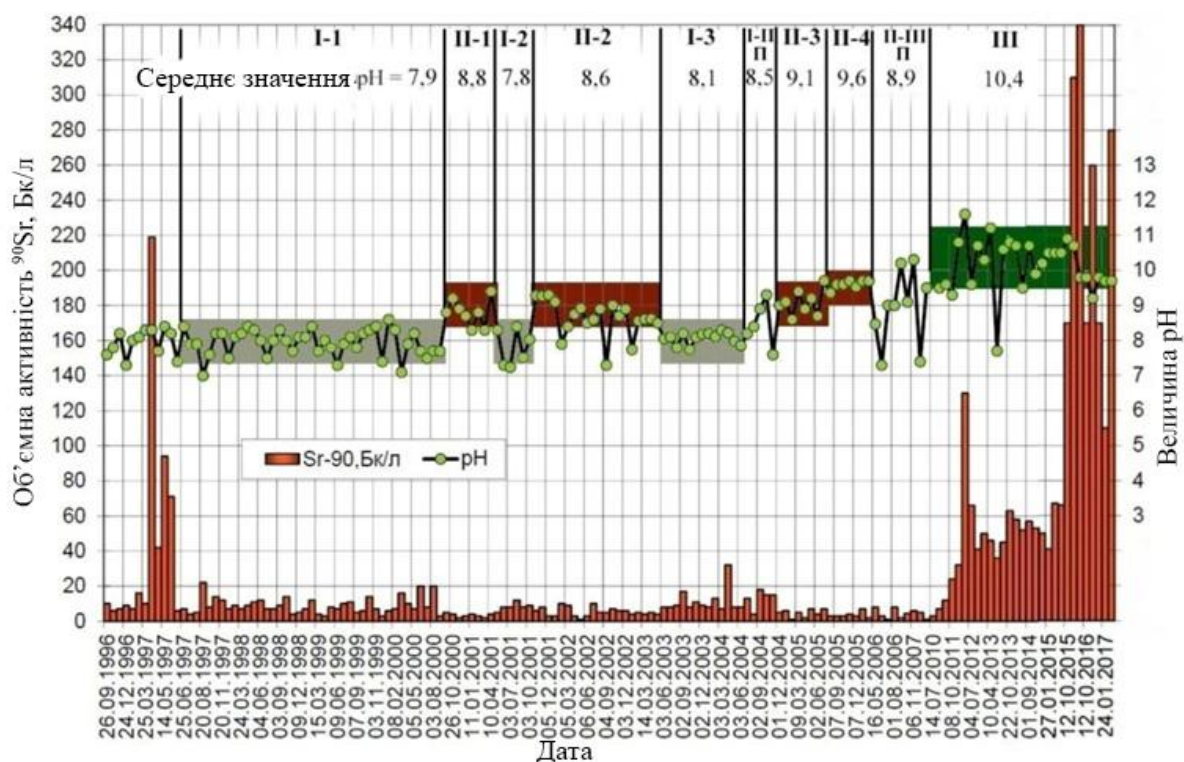

Рис. 1. Динаміка величини рН та об'ємної активності ⁹⁰Sr у пробах ґрунтових вод зі свердловини 2-Г. (Угорі номери періодів та підперіодів і середні значення рН для кожного виділеного підперіоду.)

Таблиця 1. Значення рН та об'ємної активності ⁹⁰Sr у пробах із свердловини 2-Г для періодів, що виділені на рис. 1, станом на 23.04.2018 р.

Дата		Період, підперіод	Коефіцієнт кореляції ⁹⁰ Sr/pH	рН			⁹⁰ Sr		
від	до			мін	макс	середнє	мін	макс	середнє
10.06.1997	05.09.2000	I-1	-0,15	7	8,6	7,9	3	22	9
05.09.2000	10.04.2001	II-1	0,31	8,3	9,4	8,8	2	5	3
04.05.2001	03.10.2001	I-2	0,20	7,24	8,4	7,8	5	12	8
24.10.2001	05.05.2003	II-2	-0,15	7,3	9,3	8,6	1	10	5
03.06.2003	03.06.2004	I-3	0,35	7,74	8,3	8,1	7	32	11
06.07.2004	01.11.2004	I-II П	0,19	7,6	9,3	8,5	4	18	13
01.12.2004	05.07.2005	II-3	0,78	8,6	9,7	9,1	1	7	5
04.08.2005	04.04.2006	II-4	0,34	9,4	9,7	9,6	2	7	4
16.05.2006	14.07.2010	II-III П	-0,13	7,3	10,3	8,9	1	8	4
01.02.2011	23.04.2018	III	0,55	7,7	11,6	10,4	14	360	114
10.06.1997	23.04.2018	I-III	0,58	7	11,6	8,7	1	360	27

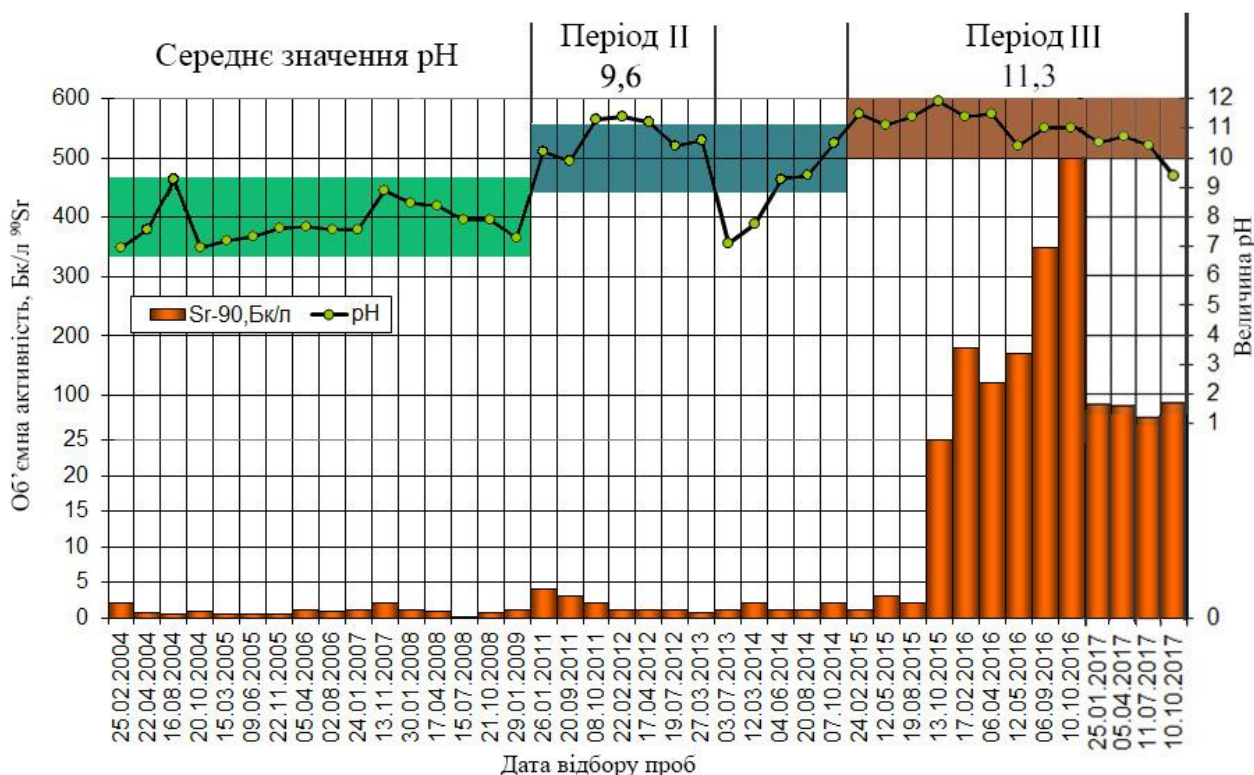

Рис. 2. Динаміка величини рН та об'ємної активності ⁹⁰Sr у пробах ґрунтових вод із свердловини 1-2А. (Угорі номери періодів і середні значення рН для кожного виділеного періоду.)

Результати

За даними термодинамічного моделювання результатів визначення хімічного складу проб із свердловини 1-2А [6] за допомогою програми SOFA_CH частка міграційної форми ⁹⁰Sr в комплексній сполуці з карбонатами в періоді III зростає до 14 % по відношенню до періоду II, де це значення дорівнювало 3 % (рис. 3).

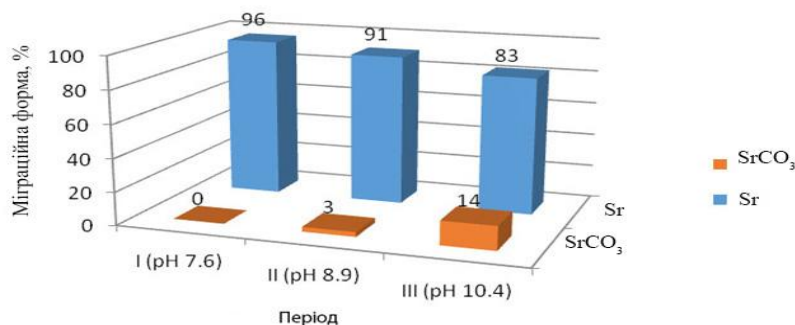

Рис. 3. Розподіл міграційних форм ⁹⁰Sr залежно від періодів спостережень за даними термодинамічного моделювання результатів хімічного складу проб із свердловини 1-2А (програма SOFA_CH).

Відповідно частка міграційної форми ⁹⁰Sr у вигляді вільного іона зменшується в періоді III до 83 %. Для моделювання приймалася сума концентрацій стабільного та радіоактивного стронцію. Аналогічні результати отримані при моделюванні за допомогою програми «Geochemist's Workbench Student Edition 12.0» (рис. 4).

Для пояснення механізмів формування сильнолужного середовища в підземних водах нами було проведено обчислювальний експеримент. За допомогою програми «Geochemist's Workbench Student Edition 12.0» до реального результату визначення хімічного складу у пробі води із свердловини 1-2А, що відповідала періоду спостережень I, додавали CaOH⁺, з тим щоб у результаті підбору

значення рН підвищилося із 7,33 (період I) до 9,4 (період II). Таким чином, було виконано імітацію надходження у водоносний горизонт води, що контактувала з бетоном та збагачена іонами Ca^{2+} та OH^- , і моделювання механізму «переходу» від періоду спостережень I до періоду II (табл. 2). При цьому зростання концентрації карбонату стронцію відбулося в 133 рази за рахунок переходу гідрокарбонат-іона в карбонат-іон. Як відомо, цей процес починає суттєво проявлятися при рН середовища більше 8,3.

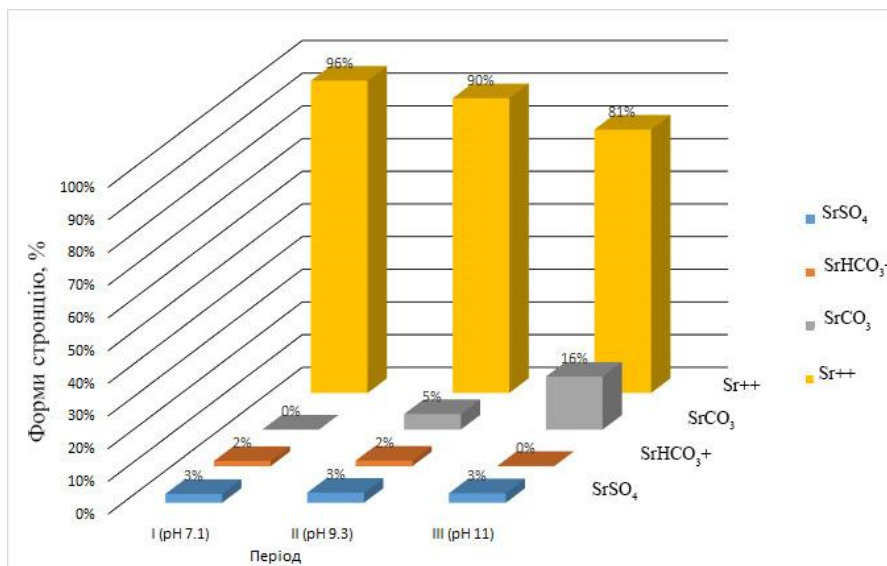

Рис. 4. Розподіл міграційних форм ⁹⁰Sr залежно від періодів спостережень за даними термодинамічного моделювання результатів хімічного складу проб із свердловини 1-2А.

Таблиця 2. Результати обчислювального експерименту з додаванням CaOH^+ у пробу води із свердловини 1-2А для змін рН із 7,33 (період I) до 9,4 (період II)

Період	CaOH^+ , мг/л	SrOH^+ , мг/л	SrCO_3 , мг/л	pH
I	4	0,0000011	0,0018	7,33
II	30	0,0001779	0,24	9,4
Співвідношення концентрацій, II/I	7,5	161,7	133,3	

Аналогічні розрахунки було виконано для моделювання механізму переходу в період III реального хімічного складу проб води із свердловини 1-2А, що відносилася до періоду спостережень II (табл. 3).

Таблиця 3. Результати обчислювального експерименту з додаванням CaOH^+ у пробу води із свердловини 1-2А для змін рН з 9,2 (період II) до 11,3 (період III)

Період	CaOH^+ , мг/л	SrOH^+ , мг/л	SrCO_3 , мг/л	pH
II	11,5	0,000104	0,2553	9,3
III	190	0,005968	0,6698	11,3
Співвідношення концентрацій, III/II	16,5	57,2	2,6	

Таким чином, результати моделювання підтверджують можливість зміни рН середовища підземних вод із нейтрального до сильнолужного за рахунок надходження з водою продуктів вилугування бетону Ca^{2+} та OH^- без додаткового надходження карбонатів та гідрокарбонатів.

Обговорення результатів

За даними вивчення розподілу і форм знаходження радіонуклідів у воді із свердловини 4-Г за допомогою ультрафільтрації, що опубліковані в [7 - 9] та узагальнені в роботі [6], при настанні періоду III частка розчинної форми ⁹⁰Sr зростає з 53 - 54 до 91 - 98 % від загальної об'ємної активності ⁹⁰Sr

у пробі (рис. 5). При цьому частка активності ^{90}Sr в колоїдній формі знаходження для періоду II становить 9,5 %, а для періоду III знижується до 0,6 - 0,7 %.

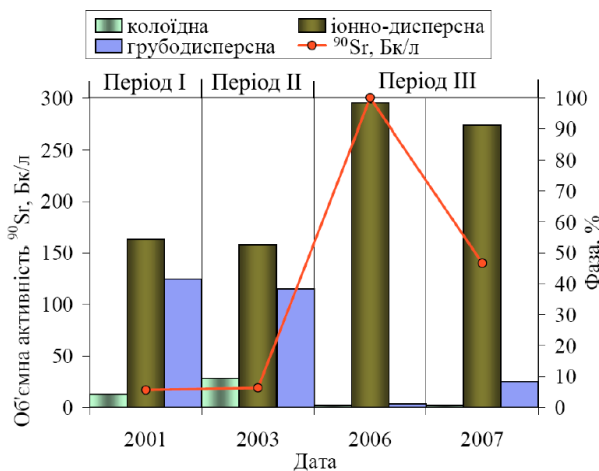

Рис. 5. Фазовий розподіл ^{90}Sr у пробах ґрунтових вод із свердловини 4-Г для періодів I, II і III.

у воді та при утворенні в розчині при певних умовах випадають в осад унаслідок незначного добутку розчинності даних речовин. При цьому неможливо представити, що зростання з 3 - 5 до 14 - 16 % частки ^{90}Sr у вигляді нейтральної слабозчинної комплексної сполуки (SrCO_3) може призвести до збільшення об'ємної активності даного радіонукліда в 200 – 500 разів (див. рис. 2). Однак результати моделювання зміни величини рН підтверджують можливість формування в підземних водах сильнолужного середовища за рахунок надходження інфільтраційної води, що контактувала з бетоном споруд та комунікацій і збагачена продуктами вилугування бетону Ca^{2+} та OH^- . При цьому концентрація стронцію при «переході» з періоду II в період III у вигляді SrOH^+ збільшується в 57 разів. Можливо, основним чинником процесу десорбції, а значить і запобігання сорбції радіостронцію ґрунтами в період спостережень III, є висока концентрація в розчині гідроксиду OH^- . Вірогідно, підвищена міграційна здатність радіостронцію відбувається у вигляді комплексної сполуки SrOH^+ .

Висновки

1. За даними вивчення розподілу і форм знаходження радіонуклідів у підземних водах, одним із чинників формування високих концентрацій ^{90}Sr у сильнолужному середовищі є десорбція ^{90}Sr із грубодисперсних частинок ґрунтів і колоїдів.
2. Сильнолужне середовище в підземних водах може формуватися за рахунок надходження інфільтраційної води, що контактувала з бетоном споруд та комунікацій і збагачена продуктами вилугування бетону Ca^{2+} та OH^- .
3. Вірогідно, основним чинником процесу десорбції, а значить і запобігання сорбції радіостронцію ґрунтами, є висока концентрація в розчині гідроксиду OH^- .
4. За даними термодинамічного моделювання, концентрація стронцію при «переході» з періоду II в період III у вигляді SrOH^+ збільшується в 57 разів. Таким чином, можливо, що підвищена водна міграція радіостронцію відбувається у вигляді комплексної сполуки SrOH^+ .

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Радиоактивное загрязнение подземных вод и грунтов локальной зоны объекта «Укрытие» и промплощадки ЧАЭС* / Н. И. Панасюк и др. // Сб. докл. «Двадцать пять лет Чернобыльской катастрофы. Безопасность будущего». - Киев, 2011. - С. 79 - 84.
2. *Soils and Ground Water's Radioactive Contamination into the Local Zone of the "Shelter" Object and Industrial Site of Chernobyl NPP* / M. I. Panasyuk et al. // Proceedings of the 7th International Conference on Uranium Mining and Hydrogeology "Uranium - Past and Future Challenges". - 2015. - P. 657 - 664.

3. *Забруднення ^{90}Sr підземних вод території об'єкта «Укриття» Чорнобильської атомної електростанції* // І. А. Литвин, М. І. Панасюк, Г. В. Левін, І. П. Онищенко // Проблеми безпеки атомних електростанцій і Чорнобиля. - 2016. - Вип. 26. - С. 122 - 127.
4. *Панасюк М. І. Закономірності розподілу урану в підземних водах проммайданчика ЧАЕС* / М. І. Панасюк, І. А. Литвин // Ядерна фізика та енергетика. - 2017. - С. 56 - 62
5. *Белицкий А. С. Охрана подземных вод от радиоактивных загрязнений* / А. С. Белицкий, Е. И. Орлова. - М. : Медицина, 1968.
6. *Рівні радіоактивного забруднення підземних вод проммайданчика ЧАЕС та засоби обмеження його розповсюдження* / М. І. Панасюк та ін. // Проблеми безпеки атомних електростанцій і Чорнобиля. - 2018. - Вип. 30. - С. 87 - 92.
7. *Руденко Л. И. Физико-химическое обоснование миграции радионуклидов из объекта «Укрытие» и его промплощадки в грунтовые воды* / Л. И. Руденко, В. Е.-И. Хан, Н. И. Панасюк // Радиохимия. - 2003. - Т. 45, № 3. - С. 268 - 272.
8. *Руденко Л. И. Вклад микрочастиц в механизм миграции радионуклидов из объекта «Укрытие» и его промплощадки в грунтовые воды* / Л. И. Руденко, В. Е.-И. Хан // Радиохимия. - 2005. - Т. 47, № 1. - С. 89 - 90.
9. *Руденко Л. Міграція радіонуклідів з об'єкта «Укриття». Наукові засади очищення рідких радіоактивних відходів від органічних речовин і трансуранових елементів* / Л. Руденко, В. Хан, В. Кухар // Вісн. НАН України. - 2008. - № 4. - С. 10 - 22.

Н. И. Панасюк, Д. Т. Матросов, А. И. Стоянов, Г. В. Левин

Институт проблем безопасности АЭС НАН Украины, ул. Кирова, 36а, Чернобыль, 07270, Украина

ВОЗМОЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕРМОДИНАМИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ВЫСОКИХ КОНЦЕНТРАЦИЙ ^{90}Sr В СИЛЬНОЩЕЛОЧНЫХ ПОДЗЕМНЫХ ВОДАХ

Повышение в 200 - 500 раз миграционной способности ^{90}Sr в подземных водах происходит в сильнощелочной среде при $\text{pH} > 9,5$ в восстановительной или переходной обстановке. Определение миграционных форм ^{90}Sr в сильнощелочной среде с помощью термодинамического моделирования показывает рост до 12 - 16 % доли ^{90}Sr в виде нейтральной молекулы SrCO_3 . При этом доля ^{90}Sr в виде свободного иона уменьшается с 95 - 97 %, что характерно для нейтральной или слабощелочной среды, до 81 - 84 %. С помощью термодинамического моделирования в статье анализируется возможность роста в 500 раз концентраций ^{90}Sr в пробах подземных вод из наблюдательных скважин за счет роста доли его миграционной формы в виде SrCO_3 в сильнощелочной среде.

Ключевые слова: промплощадка ЧАЭС, подземные воды, сильнощелочная среда, $\text{pH} > 9,5$, повышенная миграция ^{90}Sr , термодинамическое моделирование.

M. I. Panasyuk, D. T. Matrosov, O. I. Stoianov, G. V. Levin

Institute for Safety Problems of Nuclear Power Plants, NAS of Ukraine, Kirova str., 36a, Chornobyl, 07270, Ukraine

POSSIBILITY OF USING THERMODYNAMIC MODELING OF FORMATION OF HIGH CONCENTRATIONS OF ^{90}Sr IN HIGHLY ALKALINE UNDERGROUND WATERS

Increase in the 200 - 500 times the migratory ability of ^{90}Sr in underground waters occurs in a highly alkaline environment at $\text{pH} > 9.5$ in a reducing or transitional environment. The nature of the spatial distribution of the increase in ^{90}Sr suggests that this process is triggered not by the leakage of block water, but by changes in the aquatic environment. Determination of ^{90}Sr migration forms in a highly alkaline environment using thermodynamic modeling shows an increase of 12 to 16 % of the fraction ^{90}Sr in the form of a neutral SrCO_3 molecule. At the same time, the proportion of ^{90}Sr in the form of free ion decreases from 95 - 97 %, which is typical for a neutral or slightly alkaline, to 81 - 84 %. In the article with the help of thermodynamic modeling, the possibility of increasing the concentration of ^{90}Sr in 500 times in underground water samples from observation wells is analyzed view of the growth of the fraction of its migration form in the form of SrCO_3 in a highly alkaline environment. The possibility of increasing the groundwater $\text{pH} > 9.5$ in the process of inflow into the aquifer of infiltration water, which was in contact with concrete or communications enriched with products of leaching of concrete (Ca^{2+} and OH^-), is shown with the help of thermodynamic simulations. Concentration of strontium in the composition of complex compound SrOH^+ increases 57 times. There was an assumption that the main factor of desorption process is high concentration of hydroxide OH^- . This process prevents sorption of radioactive strontium by soils in the highly alkaline environment. Increased migratory ability is caused by complex compound SrOH^+ .

Keywords: ChNPP industrial site, underground waters, strong-limestone environment, $\text{pH} > 9.5$, increased migration ^{90}Sr , thermodynamic modeling, SrOH^+ .

REFERENCES

1. *Soils and ground water's radioactive contamination into the local zone of the "Shelter" object and ChNPP industrial site* / M. I. Panasyuk et al. // Intern. conf. "Twenty-five years after Chernobyl Accident. Safer for the Future". - Part 2. - Kyiv, 2011. - P. 79 - 84. (Rus)
2. *Soils and Ground Water's Radioactive Contamination into the Local Zone of the "Shelter" Object and Industrial Site of Chernobyl NPP* / M. I. Panasyuk et al. // Proceedings of the 7th International Conference on Uranium Mining and Hydrogeology "Uranium - Past and Future Challenges". - 2015. - P. 657 - 664.
3. *Groundwater contamination by ⁹⁰Sr on the territory of the "Ukryttya" object of the Chornobyl nuclear power plant* / I. A. Lytvyn, M. I. Panasyuk, G. V. Levin, I. P. Onyshchenko // Problemy bezpeky atomnykh electrostantsiy i Chornobylya (Problems of Nuclear Power Plants' Safety and of Chornobyl). - 2016. - Iss. 26. - P. 122 - 127. (Ukr)
4. *Panasyuk M. I. Laws of distribution of uranium in groundwater of ChNPP industrial site* / M. I. Panasyuk, I. A. Lytvyn // Jaderna fizuka ta energetuka. - 2017. - Vol. 18, № 1. - С. 56 - 62. (Ukr)
5. *Belitskiy A. S. The protection of ground waters from radioactive contamination* / A. S. Belitskiy, E. I Orlova. - Moskwa : Medicina, 1968. (Rus)
6. *Levels of radioactive pollution of lower waters of the Chornobyl nuclear power plant and means of limitation of its distribution* / M. I. Panasyuk et al. // Problemy bezpeky atomnykh electrostantsiy i Chornobylya (Problems of Nuclear Power Plants' Safety and of Chornobyl). - 2018. - Iss. 30. - P. 87 - 92. (Ukr)
7. *Rudenko L. I. Physico-chemical justification for radionuclides migration from the "Shelter" object and its industrial site to the ground waters* / L. I. Rudenko, V. E.-I. Khan, M. I. Panasyuk // Radiochimiya. - 2003. - Vol. 45, № 3. - P. 268 - 272. (Rus)
8. *Rudenko L. I. Microparticles contribution in the mechanism of radionuclide migration from the "Shelter" object and its industrial site to the ground waters* / L. I. Rudenko, V. E.-I. Khan, M. I. Panasyuk // Radiochimiya. - 2005. - Vol. 47, № 1. - P. 89 - 90. (Rus)
9. *Rudenko L. Migrations of radioactive nuclides from «Ukryttya» object. Scientific fundamentals of liquid radioactive waste products purification from organic substances and transuranium elements* / L. Rudenko, V. Khan, V. Kukhar // Bulletin of NAS of Ukraine. - 2008. - № 4. - P. 10 - 22. (Ukr)

Надійшла 04.09.2018
Received 04.09.2018